

УДК 94 (477+438)“1921/1939”

Сергій Гуменний

**НЕЛЕГАЛЬНІ МІГРАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЙНОСТІ ТАРНОПОЛЬСЬКОГО
ВОЄВОДСТВА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА
(1921–1939)**

Матеріал присвячено малодослідженому питанню впливу нелегальних міграцій з території УСРР (УРСР) до Другої Речі Посполитої на соціально-економічне становище Тарнопольського воєводства у 20–30-х рр. ХХ ст. Виокремлено маловідомі епізоди контрабандної торгівлі, що спричинила активний економічний розвиток населених пунктів на радянсько-польському кордоні. У статті робиться спроба реконструкції суспільних процесів, що мали місце у прикордонному соціумі Надзбруччя внаслідок активізації нелегальних міграційних процесів.

Ключові слова: нелегальні міграції, контрабанда, радянсько-польський кордон, Корпус охорони прикордоння (КОП), Друга Річ Посполита, Тарнопольське воєводство, УСРР (УРСР).

Республіка Польща, підписавши Ризький мир від 18 березня 1921 р., отримала нестабільну та фактично відкриту державну межу із СРСР. У ході польсько-радянської війни, що передувала стабілізації кордону, більшовики заявили претензії на захоплені Другою Річчю Посполитою землі Східної Галичини та Волині. З 1 серпня по 15 вересня 1920 р. у Тернополі базувався Галревком, що проголосив встановлення радянської влади в Галичині. Подальші події повернули Надзбруччя до складу Польщі, але через новостворений кордон постійно проникали агітатори та диверсанти, підтримані радянською стороною. Діяльність таких груп знаходила відгук серед польського населення краю. Військова поразка ЗУНР, недалекоглядна політика польської влади у аграрній (ігнорування факту земельного голоду українського населення та практика осадництва польських колоністів), освітній і культурній сферах спричинили перманентний опір українців-галичан. Процеси українізації та впровадження НЕПу, що розгорталися з іншого боку Збруча, становили різкий контраст до польської дійсності. Вони ставали причиною зародження симпатій до Радянської України серед безземельного селянства Тернопільщини. Варто уточнити, що прорадянські настрої не були панівними серед західноукраїнського населення через розвиток легальної національної опозиції (УНДО, УРП) та радикальних таємних націоналістичних організацій (УВО, згодом ОУН). Подальше згорання українізації, примусова та всеохопна колективізація, масові репресії і Голодомор 1932–1933 рр. взагалі звели нанівець орієнтації галичан на більшовицьку державу. Особливу роль у процесах зростання популярності радянської моделі розвитку, зразка 1920-х рр., відіграв “збручанський” кордон. Парадоксально, але сплеск контрабанди у напрямку СРСР, через той таки кордон, та масові втечі селян, духовенства і робітників до Польщі викликали масову опозиційність комуністичній владі у західноукраїнському соціумі.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній історіографії є чимало праць, які концентрують увагу на політичному й соціально-економічному житті українства міжвоєнної Польщі. Ці проблеми знайшли відображення у працях І. Васюти [1], Л. Зашкільняка [2], Л. Алексієвець [3], Н. Дейвіса [4], В. Вісіна, М. Литвина [5]. У свою чергу історіографічні напрацювання, які стосуються незаконних міграцій

і товарообігу на “ризькому” кордоні, обмежуються лише дотичними працями таких іноземних науковців, як Г. Домінічак [6], І. Мельніков [7] та Л. Спаткай [8]. Серед українських вчених до цієї тематики зверталися С. Гнітько [9] та М. Кабачинський [10]. Компенсувати такий стан наукової розробки можна, залучивши неопубліковані джерела, що зберігаються в архівах Києва (Державний архів Служби безпеки України), Львова (ЦДІАЛ) і Тернополя (ДАТО), використавши епістолярну спадщину сучасників.

Таким чином, питання нелегальних мігрантів, які намагалися потрапити в Другу Річ Посполиту з території УСРР (із 1937 р. – УРСР), факти шпигунсько-диверсійної діяльності на терені прикордоння, а тим більше сприйняття цих явищ місцевим населенням досі залишаються малодослідженими. Сучасний етап розвитку української історичної науки вимагає незаангажованого та неупередженого вивчення питання нелегальних переходів і контрабанди на східному кордоні Другої Речі Посполитої у 20–30-і рр. ХХ ст. З огляду на це, аналіз джерел, які розкривають сутність впливу нелегальних міграцій на радянсько-польське прикордоння видається актуальним та перспективним напрямком історичних студій.

Метою наукової розвідки є спроба дослідження нелегальних міграцій та порушення режиму радянсько-польського кордону і його вплив на політико-економічну дійсність прикордоння Тарнопольського воєводства (утворене 3 грудня 1920 р.) II Речі Посполитої [2; 5]. Фактично, пропонуване дослідження територіально охоплює землі Борщівського, Чортківського, Копичинецького, Скалатського і Збарзького повітів Тарнопольського воєводства. Для того, щоб досягти поставленої мети, ставимо перед собою наступні завдання: дослідити наявну джерельну базу та виокремити характерні особливості ставлення державних структур СРСР і Польщі до нелегальних мігрантів та товарообігу на кордоні; окреслити основні етапи існування державного кордону між Польщею та СРСР, виокремити взаємовпливи між фактором кордону, його нелегальними порушеннями і соціально-економічною ситуацією в прикордонній зоні Тарнопольського воєводства; проаналізувати явище нелегальної міграції на радянсько-польському кордоні в 1921–1939 рр.

Відповідно, об’єктом дослідження є нелегальні міграції на радянсько-польському кордоні впродовж 1921–1939 рр. Предметом дослідження, у свою чергу, виступають соціально-економічні, політичні настрої населення прикордонних територій Тарнопольського воєводства, що сформувалися під впливом нелегальних міграцій, контрабандної торгівлі та протидії державних структур цим явищам.

Принагідно зазначимо, що радянсько-польський кордон було прокладено цілковито штучно, з позиції ігнорування інтересів українського населення, історичної традиції та економіки регіону. Виняток становив його відрізок, що адміністративно підлягав Тарнопольському воєводству, де згідно тенденційної статистики Другої Речі Посполитої україномовне населення (1931 р.) налічувало близько 45,5 % людності [11]. Тут державний кордон фактично існував із 1772 р. Тому, якщо демаркація кордонів на Волині чи Поліссі розірвала господарські зв’язки, то економіка Надзбруччя уже близько 150-и років практикувала контрабандну торгівлю [12, s. 48, 65–72]. Прикордонні містечка і села, такі як Підволочиськ, Токи, Гусятин і Коцюбинчики, Збриж, Скала над Збручем та Нівра слугували місцем накопичення товару для його подальшого транспортування на територію СРСР. Переважно така торгівля концентрувалася у руках єврейського купецтва, що володіло крамницями та складськими приміщеннями в містечках поблизу кордону. Перенесення товарів через державну межу здійснювали переважно місцеві українські селяни, які добре орієнтувалися на місцевості та потребували грошових ресурсів [13, с. 107–113].

Узагалі, у 20–30-і рр. ХХ ст. радянсько-польський кордон пройшов кілька періодів еволюції, що відрізнялися характером режиму охорони державного кордону та міжнародними стосунками. Перший можна локалізувати між 1921 та 1924 рр., як період формування державного кордону, розбудови його інфраструктури. Складний характер місцевості долини Збруча та господарська розруха новоутворених країн затягували процес. Радянська сторона надалі розглядала можливість експорту революції на територію Галичини. Для створення в населення УСРР образу “палаючих Кресів”, що прагнуть об’єднання з Радянською Україною, а також для комуністичної агітації безпосередньо в Галичині на територію Тернопільщини, поблизу с. Кудринці Борщівського повіту, було перекинуто партизанський загін “Червона дванадцятка” [14; 15, с. 2–3]. Свою диверсійну діяльність це угруповання, що складалося переважно з комунізованих ветеранів Легіону Українських січових стрільців (УСС) та УГА на чолі з П. Шереметою (учасник польсько-українських боїв за Львів 1918 р.), С. Меличуком, І. Цепком, проводило на території прикордонних Борщівського і Заліщицького повітів. Зауважимо, що нелегальному переходу кордону цією групою передувало відхід до Польщі з території УСРР Подільської повстанської групи армії УНР отамана Якова Гальчевського (вересень 1922 р.) [16, арк. 41–48, 50–51]. Звідси можемо зробити висновки про нестабільність державного кордону і цілеспрямоване збереження такого стану для диверсійно-розвідувальної та агітаційної роботи на території сусідньої країни. Надзбручанське прикордоння 1921–1924 рр. стало зоною підвищеної соціальної небезпеки, спостерігалось піднесення економічної та політичної злочинності. До прикладу, учасники “Червоної дванадцятки” палили поміщицькі фільварки, руйнували мости та лінії зв’язку. Також вони тероризували противників бойкоту виборів до польського Сейму аби перехопити ініціативу антипольської боротьби в Української військової організації (УВО), що саме проводила “саботажну акцію” [5; 15, с. 2–6]. Цікаво, що такі відомі діячі націоналістичного руху як П. Мірчук і З. Книш стверджують (не наводячи при цьому достатньої доказової бази) приналежність загону С. Мельничука та П. Шеремети до УВО [17, с. 29–30]. 28 жовтня 1922 р. в бою поблизу с. Голігради (Заліщицький повіт) загинув І. Цепко, а П. Шеремета потрапив у полон та був невдовзі страчений у Чорткові [14; 15, с. 2–6]. Такі дестабілізаційні проникнення у польське прикордоння радянська сторона здійснювала протягом всієї першої половини 1920-х рр. С. Петлюра у листі до В. Кедровського писав: “На польсько-советському кордоні большевики систематично роблять “нальоти” організованими озброєними бандами. Мають вони плян викликати заворушення на місцях, щоб, як пощастить їх роздути, приєднати і Галичину і Бессарабію, і Волинь і Білорущину до Союзу С.С.Р.” [18, с. 429]. Існувала таємна постанова ЦК РКП(б) від 25 лютого 1925 р., яка передбачала нелегальний перехід через кордон, на територію Польщі, диверсійних військових груп, які постачались та керувалися із СРСР [19, с. 10].

Поряд із політичною нестабільністю прикордоння переживало справжній контрабандний бум, визначальним чинником якого стала перманентна економічна криза, розрив господарських зв’язків та розорення населення внаслідок багаторічного військового протистояння. У 1922–1923 рр. на кордоні УСРР з Республікою Польща затримано товарів за попередньою вартістю на суму 2282307 крб., а 1924–1925 рр. піднесли вартість конфіскаату до 3885217 крб. [20, с. 133]. Аби зрозуміти наскільки загрозливих розмірів набула контрабанда для радянської економіки, варто навести такі дані – у 1923 р. відсоток контрабандного товару відносно імпортованого в УСРР легально, становив: 34 % відносно парфумерії, 91 % спиртовмісних речовин, 106 % до обсягу фотографічного паперу, 539 % щодо трикотажу, 629 % тютюну,

990% опію та 4118% сахарину [20, с. 135]. Ці товари знаходили збут переважно у приватних крамницях Заслава, Борисова, Житомира та Бердичева, Києва, Волочиська і Кам'янця, що з'явилися як один з елементів НЕПу [8; 21, арк. 19].

Зрештою 20-і рр. ХХ ст. стали часом небувалого сплеску економічної активності у невеликих прикордонних містечках П Речі Посполитої. І лише прихід у 1924 р. на кордон елітарних загонів Корпусу охорони прикордоння (КОП) з польського боку та сталінський терор з радянського відправили у небуття розквіт контрабандистів. Доказом цього можна вважати кількість осіб, затриманих КОП, під час перетину кордону із контрабандою, яка різко йде на спад. Зокрема, за період з листопаду 1927 р. по жовтень 1928 р. затримано 194 особи, а між листопадом 1928 р. та жовтнем 1929 р. лише 40 [22, с. 9–10]. Поряд з цим, поява КОП у прикордонних селах виявилася джерелом нового міжнаціонального загострення. Ця збройна одиниця активно протидіяла проявам українського культурного життя під приводом забезпечення прикордонного режиму [23, с. 154–155]. Існують свідчення про окремі зловживання представниками цього формування своїм становищем, моральне та фізичне приниження українського населення. Наведемо спогади уродженця Скали над Збручем Степана Мартюка (1925 р. н.) – родича керівника “Маслосоюзу” Івана Мартюка. “По школі, прибігав я до хати, дещо перекусив і тоді давай гнати корову “під скали”. Під скали – це на яр Збруча, де було трохи трави... Треба було мати перепустку з гміни за два золотих. Я тої перепустки не взяв зі собою. Чомусь того дня перевіряв перепустки польський жовнір-пограничник. Злапав той опир мене без перепустки і давай збиткуватися надо мною! Сказав скинути портки [штани – прим. авт.] (щоб я не втік!) і за кару збігати схилом яру в долину, а тоді дряпатися назад догори. Я збіг так на долину і догори може зо чотири рази, а тоді вже далше не міг, бо ноги геть задубіли і боліли аж страх! Я й розплакався, але йому, сякому-такому синові, навіть не скривилося! Садист, тай годі! Аж якась жінка побачила, як він мене мучить, то й наробила крику [...] Пізніше робили зажалення [писали скаргу – прим. авт.] на того бандита, але що крук крукові зробити? Ока не виколе. Так і присохло все. В нас стерегли границі польські вояки із західної Польщі. Деякі були досить добрі, навіть приязні, але деякі були шовіністи польські і тільки дивилися, де б позбиткуватися над локальним населенням. Був такий один, що дуже любив вишні. Ми йому наливали вишень, а він нам давав дивитися далековидом на другу сторону Збруча, на Радянську Україну. Ми навіть любили його” [24, с. 21].

Не можемо оминати увагою і того факту, що контрабанда, яка бурхливо розвивалася, часто ставала прикриттям диверсійно розвідувальної діяльності на користь СРСР. Сьогодні важко точно сказати наскільки обґрунтованими, через їх масовість, є окремі повідомлення про шпигунство контрабандистів. Цифри дійсно вражають, адже у 1921–1925 рр. на західному кордоні СРСР затримано 2742 порушників, серед яких 675 виявилися шпигунами. Проте, серед цих справ трапляються і такі, що володіють достатньою доказовою базою, наприклад, контрабандист “Фелгож”, що значився, як власник магазину з реалізації тканин і займався нелегальним перевезенням товарів із СРСР, як з'ясувалося ще й діставав інформацію про дислокацію і переміщення військових одиниць Польщі для радянської сторони [25, арк. 8]. З польською розвідкою, у свою чергу, співпрацювало контрабандистське угруповання Зільбермана, що діяло в околицях м. Кам'янець-Подільський). Ці відомості було використано Подільським губернським відділом ДПУ для введення своїх агентів до спецслужб Речі Посполитої [9, с. 410–423].

Кількість документації КОП та державної поліції щодо підозр у шпигунстві зростатиме, аж поки у 1933–1937 рр. не буде зафіксовано нову потужну хвилю нелегальної міграції, викликаної колективізацією і голодом [26, арк. 7]. Слідом за

активізацією селянських втеч до Польської республіки йшли контрзаходи з боку радянської влади. Основні зусилля прикордонників УРСР спрямовувалися на охорону державної межі, спостереження за настроями населення та прорадянську агітацію. Звернемося до свідчень Степана Мартюка: “По другому боці Збруча [навпроти Скали – прим. авт.] розташоване село Волохи. Хати там були побудовані у два ряди [...] дальше за городами стояли будинки колгоспу. Часто я обсервував [спостерігав – прим. авт.] зо стриху цілі Волохи і цікавився, що там діється. Бачив на вправах червоноармійців. Літком, коли в Збручі тепла вода і ми могли купатися можна було бачити солдатів на човні. Вони сідали в човен, двох веслувало, один кермував човном, а один грав на “гармошці”. Всі нераз співали. Це був свого роду концерт для нас, щоби показати які вони веселі і щасливі! Все для пропаганди! Десь 1934 або 1935 року вимурували радянці оборонний мур, такий з отворами на кулемети! Той мур тягнувся кілометрами горою над скалами і виглядав ніби Китайський Мур! Які вони були наївні! Цей мур мав би правити за оборонну лінію, щось “а la” Лінія Мажіно!!!” [24, с. 22].

Отже, у період з 1921 по 1939 рр. радянсько-польський кордон був місцем значної активності нелегальних мігрантів та контрабандистів, яку можна пояснити цілим набором факторів. По-перше, тривалі військові дії та утвердження радянської влади спричинили занепад промисловості на теренах колишньої Російської імперії, а прокладення нового “ризького” кордону у 1921 р. відбулося без урахування господарських зв'язків. По-друге, населення потребувало певного часу для адаптації до нових політичних реалій – наявності кордону. Масові спроби нелегальних міграцій початкового етапу існування кордону (1921–1923) часто пояснювалися нерозумінням суті прикордонного режиму, господарською необхідністю (для купівлі цвяхів, реманенту, солі та селітри) або продовженням боротьби за відновлення УНР [2; 3; 5]. По-третє, попит по радянський бік кордону викликали пропозицію з іншої сторони Збруча. В руках купецтва прикордонних містечок зосередилося постачання за кордон тканин, гудзиків, біжутерії, хутра, кокаїну, жіночої білизни, рукавиць, горілки та інших спиртвмісних речовин, чаю, кави, цукру і сахарину, виробів із дорогоцінних металів та валюти. По-четверте, контрабанда та нелегальна міграція інколи не лише не помічалася, а навіть стимулювалася владними структурами, оскільки була вигідна для постачання дефіцитних товарів та надавала зручне прикриття шпигунській діяльності на території противника [10; 26, арк. 7, 18–29]. Закономірно, що ставлення радянської влади до контрабанди різко змінилося зі становленням культу особи Й. Сталіна, розвитком процесів колективізації та індустріального будівництва.

Таким чином, перманентна поява нелегальних мігрантів у прикордонному соціумі неминуче впливала на нього. Мігранти служили безпосереднім джерелом інформації, очевидцями процесів, які відбувалися в УСРР (УРСР). Селянські маси Надзбруччя, в переважній більшості своїй патріархальні й консервативні, були схильні до сприйняття інформації від безпосередніх носіїв. Розуміючи це, а також беручи до уваги антипольські настрої західноукраїнського населення (поч. 1920-х рр.), радянська сторона сприяла проникненню більшовицьких агітаторів та диверсантів (що оголошували себе новітніми опришками як один з керівників “Червоної дванадцятки” С. Мельничук) в Галичину [15, с. 3–22]. З тих самих причин, наприкінці 20-х рр. ХХ ст. СРСР різко покращує охорону свого західного кордону, адже розповіді нелегальних мігрантів, їх фізичний стан слугували доказом тоталітарного характеру радянської держави. Протидія контрабанді з боку прикордонників СРСР також переслідувала не лише економічні інтереси. Партфункціонери розуміли, що масовий найм збіднілого галицького селянства для транспортування контрабанди на територію УСРР (УРСР) відбирав електорат у нелегальної КПЗУ, бо демонстрував тотальний

дефіцит та неефективність більшовицької економіки. Під час селянських заворушень 1930 р., Голодомору 1932–1933 рр. та активної фази колективізації різко зростає застосування зброї та виконання смертних вироків за спробу нелегального перетину радянського кордону. Відкритість такої діяльності у зоні фізичної видимості прикордонного населення Тарнопольського воєводства свідчили про зміну курсу стосовно західноукраїнського населення. Галичани, що створювали громадські комітети допомоги голодуючим, збирали свідчення для розгляду Лігою Націй факту штучності голоду 1932–1933 рр., перестали розглядатися як ґрунт, придатний для масової комуністичної агітації.

Під впливом постійної прикордонної напруги, гальмування національного й економічного життя з боку II Речі Посполитої, спираючись на аналіз свідчень втікачів з УСРР (УРСР), прикордонне українство значно радикалізувалося. Доказом цього може слугувати розвиток національно орієнтованих освітніх, господарських та спортивних організацій – “Просвіти”, “Сокола”, “Рідної школи” та філії “Маслосоюзу” і кредитних товариств, аматорських театрів, що діяли попри заборони поліції і прикордонників. У цих місцевостях максимальної сили набувають антирадянські настрої та формуються політичні та господарські зародки українського національного суспільства, що виявляється в утворенні громадських організацій (допомогових комітетів), які були покликані сприяти втікачам з-за кордону, надавати посильну допомогу радянському українству.

Виходячи з цього, можемо підсумувати, що сьогодні питання нелегальних міграцій і контрабанди товарів на кордоні між Республікою Польща та СРСР у 20-ті рр. XX ст. в українській історіографії, на відміну від польської чи білоруської, лише починає ставати об’єктом дослідження. Поряд із цим, перспективним наслідком для історичних студій вважаємо детальне дослідження впливу нелегальних міграційних процесів на життя автохтонного населення прикордонних регіонів Тарнопільського воєводства.

Список використаних джерел

1. *Васюта І. К.* Політична історія Західної України (1918–1939). Львів: Каменяр, 2006. 335 с. 2. *Зашкільняк Л.*, Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. 752 с. 3. *Алексієвець Л.* Новітня історія Польщі (1918–1926). Київ–Тернопіль: Астон, 2002. 320 с. 4. *Дейвіс Норман.* Боже ігрище: історія Польщі / Пер. з англ. П. Тарашук. К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. 1080 с. 5. *Вісін В.*, Литвин М. Проект “Україна”. Галичина та Волинь у складі міжвоєнної Польщі / В. Вісін, Р. Голик, В. Голубко, Л. Зашкільняк та ін.; авт.-упоряд. М. Литвин. Харків: Фоліо, 2017. 448 с. 6. *Dominiczak H.* Granica wschodnia Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939, Warszawa 1992. 287 s. 7. *Мельнікаў І.* Заходнебеларуская Атлантада 1921–1941 гг. Мінск: Галіяфы, 2014. 429 с. 8. *Снаткай Л.* Пограничная летопись Беларуси. Книга VII. Польская пограничная охрана на территории Западной Беларуси (март 1921 г. – сентябрь 1939 г.). “Издательские решения”, 2017. 228 с. 9. *Гнітько С.* Боротьба з контрабандою в Україні у 20-ті роки // “З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ”. №2/4 (13/15). Київ, 2000. С. 410–423. 10. *Кабачинський М.* Історія охорони кордонів України: Монографія. Хмельницький, 2005. С. 249. 11. *Drugi Powszechny Spis Ludności z dn. 9.XII.1931 r.:* Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe: województwo tarnopolskie / Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej / Statystyka Polski. Warszawa, 1938. Seria C. Zeszyt 78. 300 s. 12. *Adelsgruber Paulus,* Cohen Laure, Kuzmany Börries. Getrennt und doch verbunden. Grenzstädte zwischen Österreich und Russland, 1772–1918. Wien-Köln-Weimar: Böhlau, 2011. 316 s. 13. *Гуменний С.* Основні категорії нелегальних мігрантів на українському відрізку радянсько-польського кордону в 20–30-х рр. XX ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. Вип. 47. С. 107–113. 14. *Рубльов О.* Червона дванадцятка // Енциклопедія історії України: Т. 10: Т–Я / Редкол.: В. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во “Наукова думка”, 2013. 688 с. 15. *Макотерський Ю.* Чи спокій віднайдуть невинно убієнні. Чортків, 2004. 68 с. 16. *Архів УСБУ Вінницької обл.* Спр. 12197. Арк. 41–48, 50–51. 17. *Мірчук П.* Нариси історії Організації українських націоналістів. 1920–1939. Т. 1. Львів, 1999. 18. *Петлюра С.* Статті, листи, документи.

Видано в тридцять річницю з дня смерті Симона Петлюри. 1926–1956. Нью-Йорк: Українська вільна академія наук у США, 1956. 481 с. 19. *Жив'юк А.*, Марчук І. Політичні репресії тоталітарної доби на Рівненщині: від “червоного терору” до боротьби з інакодумцями Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 1 / упоряд. А. Жив'юк. Рівне: ВАТ “Рівненська друкарня”, 2006. С. 8–78. 20. *Кондурашкін І.* Частный капитал перед советским судом. Пути и методы накопления по судебным и ревизионным делам. 1918–1926. М., 1927. 21. *Державний архів Служби безпеки України*, Ф. 30. Спр. 427. Т. 1. Ч. 1. Арк. 19. 22. *Korpus Ochrony Pogmicza w szóstą rocznicę objęcia służby na granicach Rzeczypospolitej. 1929–1930* / Red. F. Jamka Koperski. Warszawa, 1930. S. 9–10. 23. *Зуляк І.* Тернопільщина у міжвоєнний період / Тернопільщина: історія міст і сіл у 3-х томах. Т. 1. Тернопіль: ТзОВ “Терно-граф”, 2014. 668 с. 24. *Фонди Скала-Подільського краєзнавчого музею*. Спогади Степана Мартюка (1925 р. н.). Машинопис. Торонто, 1997. 22 с. 25. *Держархів* Тернопільської обл. Ф. 281. Оп. 1. Спр. 23. Арк. 12. 26. *Держархів* Тернопільської обл. Ф. 231. Оп. 1. Спр. 1887. Арк. 7, 11, 18–29.

Сергей Гуменный

**НЕЛЕГАЛЬНЫЕ МИГРАЦИИ КАК ЭЛЕМЕНТ
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЙТЕЛЬНОСТИ
ТАРНОПОЛЬСКОГО ВОЕВОДСТВА РЕСПУБЛИКИ ПОЛЬША (1921–1939)**

Материал посвящен малоисследованному вопросу влияния нелегальных миграций с территории УССР к Второй Речи Посполитой на социально-экономическое положение Тарнопольского воеводства в 20–30-х гг. XX в. Выделены малоизвестные эпизоды контрабандной торговли, которая повлекла за собой активное экономическое развитие населенных пунктов на советско-польской границе. В статье делается попытка реконструкции общественных процессов, имевших место в пограничном социуме, вследствие активизации нелегальных миграционных процессов.

Ключевые слова: незаконная миграция, контрабанда, советско-польская граница, Корпус охраны пограничья (КОП), Вторая Речь Посполитая, Тарнопольское воеводство, УССР.

Serhii Humennyi

**THE ILLEGAL MIGRATION AS AN ELEMENT OF THE SOCIO-ECONOMIC
REALITY OF THE TARNOPOL VOIVODESHIP OF THE REPUBLIC OF POLAND
(1921–1939)**

The article is devoted to the unexplored issue of the illegal migration's impact from the territory of the USSR to the Second Polish Republic and the socio-economic situation of the Tarnopol Voivodeship in the 20–30's of the XX century. Attention is drawn to the unexplored episodes of smuggling that caused an active economic development of the settlements in the Soviet-Polish border. The article attempts to reconstruct the social processes that took place in the border society due to the activation of illegal migration.

Keywords: the illegal migration, the smuggling, state border of the USSR, Border Protection Corps (KOP), the Second Polish Republic, Tarnopol Voivodeship, the Ukrainian Soviet Socialist Republic (UkrSSR).